

БЮДЖЕТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ ЯК ОСНОВА ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

В роботі досліджено теоретико-методичні підходи до визначення сутності бюджетного потенціалу регіону, що дозволяє виділити його структурні складові. Показано вплив синергетичного ефекту на створення бюджетного потенціалу регіону, що сприяє стабільному формуванню фіскального простору всієї держави. Доведено, що не існує в рамках одного регіону єдиної фіскальної політики, це обумовлено адміністративно-територіальним та бюджетним устроєм держави. Обґрунтовується, що використання всіх видів потенціалів регіону в якості основопологаючої бази для бюджетної сфери, дозволяє не тільки формувати фіскальний простір держави, а й якісно впливати на його розвиток у майбутньому.

Ключові слова: бюджетний потенціал регіону, фіскальний простір, держава, структура.

Постановка проблеми. Важливу роль в системі фінансового забезпечення займає рівень розвитку бюджетної системи регіону. Рівень ефективності управління бюджетним потенціалом визначається розміром і якістю фіскального простору. Отже, сьогодні регіони стають все більш самостійними і розвитку фіскальної спроможності регіону надається все більше значення, що обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемним аспектам дослідження ролі бюджетного потенціалу у формуванні фіскального простору держави завжди придалась значна увага з боку вітчизняних вчених, а саме Т. І. Єфименко [1, с. 3], В. Ю. Ігнатенко [2, с. 185], Б. А. Карпінського [3, с. 12; 4, с. 221], А. І. Крисоватого, А. Я. Кизима [5, с. 187] та інших. Такі фахівці як С. Земченко [6, с. 186], Е. Кожарова [7, с. 2] пропонують розглядати бюджетний потенціал з точки зору умовно - власних доходів. Але такий підхід не відображає синергетичного ефекту у досліджуваній проблемі. Тому доцільним є визначення структури бюджетного потенціалу регіону і на основі наведених складових дослідити його вплив на формування фіскального простору держави.

Метою даного дослідження є визначення структурних складових бюджетного потенціалу регіону та обґрунтування його впливу на формування і подальший розвиток фіскального простору держави

Виклад основного матеріалу дослідження. Фіскальний простір можна визна-

чити як резерв бюджету уряду, який може бути використаний в певних цілях без шкоди для фінансових позицій або стабільності економіки. Ідея полягає в тому, що якщо передбачається виділення додаткових ресурсів на обґрунтовані державні витрати, то для цього необхідно мати або створити відповідний фіскальний простір. Уряд може створити фіскальний простір шляхом збільшення податків, отримання зовнішніх грантів, скорочення менш пріоритетних витрат, отримання позикових коштів (від своїх громадян або зовнішніх кредиторів) або залучення позик з банківської системи (і збільшення тим самим грошової маси). Однак це слід робити без шкоди для макроекономічної стабільності і стійкості бюджету, тобто уряд має бути впевнений в тому, що як у короткостроковому, так і довгостроковому плані він буде мати можливість фінансувати бажані програми витрат і обслуговувати свою заборгованість.

Таким чином використання бюджетного потенціалу як підґрунтя формування фіскального простору набуває все більшої актуальності. Так, з одного боку, бюджетний потенціал регіону характеризує потенційну можливість акумулювання фінансових ресурсів у бюджеті відповідного рівня, а з іншого – слід виділяти реальний бюджетний потенціал, який фактично здатен сформувати регіон у визначених державою умовах [6, с. 190]. Враховуючи викладене, вважаємо за доцільне дати таке визначення бюджетного потенціалу регіону як сукупності організованих соціально - економіч-

них форм ресурсів, які при певній дії внутрішніх і зовнішніх факторів спрямовані на реалізацію і задоволення потреб суспільства. У наведеному визначенні сконцентровані сукупність ресурсів регіону (у тому числі і податкового потенціалу), їх цільова спрямованість (задоволення потреб), а також враховані фактори їхнього розвитку. Запропонований підхід повніше розкриває сутність бюджетного потенціалу регіону саме з точки зору економічної категорії.

В економічній літературі термін «фінансовий простір» часто підміняється «податковим потенціалом». Однак поняття податкового потенціалу та фінансового простору розрізняються, зокрема, з точки зору впливу кожного з них на формування регіонального доходу. Податковий потенціал є основою для формування бази податкових доходів бюджету, в той час як фінансовий простір включає як податкову базу, так і базу формування неподаткових доходів, а також можливості здійснення запозичення на фінансових ринках.

Проведене в останні роки реформування бюджетно-податкового законодавства призвело до необхідності грамотного розпорядження неподатковими джерелами доходів, оскільки вони знаходяться в повному розпорядженні регіону. Однак слід зазначити, що в бюджетному потенціалі регіонів у цілому по Україні спостерігається тенденція глибокої бюджетної залежності від міжбюджетних трансфертів, та мінімальне приділення уваги неподатковим джерелам доходів. Тому в сучасній фінансово - економічній практиці організації доходних надходжень до бюджету необхідно розробляти важелі, що дозволять максимізувати ефект від управління майном регіону і розширити напрямки формування фіскального простору держави. Проте пошук джерел підвищення податкового та неподаткового потенціалів, що є складовими бюджетного потенціалу регіону значно розширяють межі фіскального розвитку України.

Таким чином, бюджетний потенціал регіону визначається [9, с. 21]: обсягом і якістю наявних у нього ресурсів (чисельністю працюючого населення, основними виробничими і невиробничими фондами,

оборотними фондами і матеріальними запасами, фінансами і нематеріальними ресурсами - патентами, ліцензіями, інформацією, технологіями); можливостями населення (фахівців, робітників, допоміжного персоналу), наявністю у них освітнього, кваліфікаційного, психофізіологічного і мотиваційного потенціалу; здібностями влади щодо оптимального управління використанням наявних у регіону ресурсів (підготовкою, талантом і професійною адаптацією місцевого самоврядування, умінням створювати і оновлювати організаційні структури регіону); інноваційним рівнем (тобто здібностями регіону до відновлення виробництва, змінам технологій і т.д.); інформаційними здібностями (тобто здібностями обробляти і «перетравлювати» інформацію для використання її в розвитку); податковими можливостями (наявність великих платників, впровадження системи моніторингу за платниками податків тощо).

Таким чином можна визначити ряд ґрунтовних моментів, які слід враховувати при визначенні структури бюджетного потенціалу регіону як підґрунтя формування і розвитку фіскального простору держави:

I. У структурі бюджетного потенціалу регіону окремим блоком виділяються ресурси, наявні в його розпорядженні [10, с. 72]. При їх класифікації частіше говорять про трудові, інформаційні, фінансові, матеріальні (виробничо-технічні) та податкові ресурси. Трудові ресурси пропонується розглядати як інтелектуальні (тому персонал, по суті, є носієм інтелекту). Більшість авторів [10, с. 72] надають їм першорядне значення, тому що люди - найважливіший ресурс всякої організації і є центральною ланкою в будь-якій системі управління. Так, людські ресурси являються основою податкової бази регіону, що безпосередньо впливає як на бюджетний потенціал, так і на якість фіскального простору держави.

II. Крім ресурсної складової в сучасній економічній теорії виділяють блок управління бюджетним потенціалом регіону. У ньому, як правило, розрізняють три підсистеми [5, с. 32]: планування – націлена на виявлення майбутнього бюджетного

потенціалу регіону; реалізації – ставить завданнями створення нового бюджетного потенціалу і перетворення існуючих резервів у фактори успіху регіону; контролю – виконує функції перевірки ефективності здійснення формування фіскального простору країни. Прийнятна і позиція поділу функції управління на п'ять складових: планування, організація, контроль, мотивація та координація. І той і інший підхід цілком охоплює систему управління бюджетним потенціалом регіону.

III. Сутність фіскального простору залежить від джерел формування ресурсів бюджетного потенціалу регіону [7, с. 6].

IV. Використовуючи синергетичний підхід у визначенні поняття «бюджетний потенціал регіону», можна даний термін охарактеризувати наступним чином [8, с. 177]. Це відкритий тип матеріальної системи (головними рисами якої є нелінійність і нерівноважність), в якій проходження процесів за певних обставин призводить до появи впорядкованих структур, тобто до посилення самоорганізації. Для потенціалу регіону як відкритої системи характерна наявність у нього потужних джерел розвитку, обмін речовиною та енергією з навколишнім середовищем. Якщо в традиційній науці матеріальний світ категорії «потенціал» розглядається як сформований з елементарних часток і головна увага приділяється вивченню його стійкості, організованості і порядку, то синергетичний підхід до визначення даного поняття підходить як до сукупності нелінійних процесів, причому головна увага зосереджується на дослідженні його неупорядкованості, нестійкості. Остання вважається однією з найважливіших передумов стабільного і динамічного розвитку регіону [10, с. 69]. Зокрема, синергетичний підхід принципово змінює співвідношення необхідності і випадковості (а, отже, і підсилює роль статистично вірогідних методів і прийомів дослідження бюджетного потенціалу регіону), долає традиційні ідеї про незначний вплив випадків у розробці наукових теорій.

Залежність фіскального простору від структури регіонального розвитку розкривається у визначенні поняття «фіскальна політика» [2, с. 186] – політика держави щодо збирання податків і державних витрат, спрямована на досягнення певних цілей у сфері стимулювання економічного зростання і повної зайнятості, вирішення завдань структурної, регіональної та соціальної політики.

Доповнюючи наведене твердження можемо сказати, що наявність фіскальної автономії місцевих органів влади в сучасних умовах не тільки сприяє реалізації принципу субсидіарності надання публічних послуг, а й забезпечує розвиток інфраструктури, спрямованої на диверсифікацію національного виробництва та підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Загальноприйнятим напрямом сучасних досліджень є визначення щодо формування регіонального бюджетного потенціалу в контексті його складових - податкової та бюджетної політики. У розкритті сутності поняття «регіональна фіскальна політика», доцільно навести визначення А. І. Крисоватого [5, с. 57], який під регіональною фіскальною політикою пропонує розуміти сукупність дій регіональних органів державного регулювання для забезпечення функцій держави на рівні регіону. Вчений також зазначає [5, с. 58], що регіональна фіскальна політика повинна базуватися на досконалому аналізі ресурсної бази регіону, який дозволяє проводити регіональні прогнози розвитку.

Досліджуючи роль бюджетного потенціалу у фіскальній політиці держави, підкреслимо, що не існує в рамках одного регіону єдиної фіскальної політики, що обумовлено адміністративно-територіальним та бюджетним устроєм України, владними повноваженнями кожного з рівнів місцевої влади, їх ресурсним потенціалом і пріоритетними напрямками впливу інструментів фіскального регулювання. Дослідження регіонального аспекту фіскальної політики дозволяє визначити її структуру [10, с. 68]. Так, основними структурними елементами фіскального простору виступають суб'єкти, об'єкти впливу та інструменти бюджетного потенціалу регіону.

Головними суб'єктами регіонального фіскального простору виступають уряд, загальнодержавні орієнтири фіскальної політики, які безпосередньо реалізують регіональну фіскальну політику за допомогою органів місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, обласні та районні ради, тобто ті органи влади, які мають законодавче право впливати на бюджетні показники. Таким чином, можемо говорити про прямий вплив бюджетного потенціалу регіону на загальну фіскальну сферу держави.

Маючи бюджетні повноваження, місцеві органи влади використовують основні інструменти бюджетного потенціалу регіону

(населення, податки, витрати і трансферти) для впливу на соціально - економічний розвиток регіону за окремими об'єктами або їх сукупністю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Передумовою й важливою складовою будь-якого регіону є його бюджетний потенціал, тому необхідно знати і розуміти теоретичні основи, закономірності процесу формування, структуру, джерела зростання, методи оцінки та напрями ефективного використання такого потенціалу регіону, як бюджетний. Таким чином, регіональний бюджетний потенціал є основоположним елементом формування, а в майбутньому – інструментом розвитку фіскального простору країни. Цілеспрямовані дії уряду і місцевих органів влади, які мають бюджетні повноваження відповідно до бюджетного устрою держави, спрямовані на регулювання соціально-економічних показників територій, їх інвестиційно - інноваційний розвиток та забезпечення економічної безпеки, що призводить до зваженої фіскальної політики для всіх регіонів країни.

Література

1. Єфименко Т. І. Формування фіскального простору економічних реформ / Т. І. Єфименко // *Фінанси України*. – 2011. – № 4. – С. 3–23.
2. Ігнатенко В. Ю. Гармонізація процесу формування бюджетного потенціалу регіону / В. Ю. Ігнатенко // *Актуальні проблеми економіки*. – 2013. – № 5. – С. 185–189.
3. Карпинский Б.А. Стратегиология развития экономической системы государства: основы, финансовые вызовы, диспропорции // *Финансовое управление развитием экономических систем: монография* / О.О. Ардасова, Д.А. Демин, Б.А. Карпинский и др. / под общ. ред. С.С. Чернова. – Новосибирск: Изд-во "СИБ-ПРИНТ", 2012. – 217 с.
4. Карпінський Б.А. Податкова політика держави: оцінювання стану на основі фіскального інструментарію / Б.А. Карпінський // *Науковий вісник НЛТУ України*. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.6. – С. 221–231.
5. Податковий менеджмент. Підручник / Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я.

Кізіма, В. В. Карпова. – К.: Знання, 2008. – 525 с.

6. Зенченко С. В. Бюджетний потенціал регіону та методичні підходи до його оцінки. / С. В. Зенченко // *Регіональні проблеми перетворення економіки*. 2008. - № 1. - С. 186-198.

7. Конярова Е. К. Управління відтворенням фінансового потенціалу регіону. /Е. К. Конярова // *Автореф. Дисертація кандидата економічних наук*. Іжевськ - 2005. - 20 с.

8. Калінеску Т. В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток. Монографія / Т. В. Калінеску, Ю. А. Романовський, О. Д. Кирилов. - Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. - 256 с.

9. Полозенко Д. В. Фінансова система України і бюджетний процес: сутність та шляхи їх удосконалення // *Фінанси України*. – 2010. – № 11. – С. 18–25.

10. Романовская Ю.А. Роль бюджетного потенциала региона в формировании фискального пространства государства / Ю.А. Романовская // *Материалы Междунар. науч.-практ. конф., г. Волгоград, 23-27.05.2013 «бюджетная политика сбалансированного регионального развития»*. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2013. – 272с. – С. 67-72.

References

1. Yefymenko T. I. Formuvannya fiskalnogo prostoru ekonomichnykh reform / T. I. Yefymenko // *Finansy Ukrayiny*. – 2011. – № 4. – S. 3–23.
2. Ignatenko V. Yu. Garmonizaciya procesu formuvannya byudzhethnoho potencialu regionu / V. Yu. Ignatenko // *Aktualni problemy ekonomiky*. – 2013. – № 5. – S. 185–189.
3. Karpynskiy B.A. Strategyologyya razvytyya ekonomicheskoy system gosudarstva: osnov, fynansove vyzovy, dysproporcy // *Fynansovoe upravlenye razvytyem ekonomicheskyyh system: monografyya* / O.O. Ardasova, D.A. Demyn, B.A. Karpynskyy dr. / pod obshh. red. S.S. Chernova. – Novosybyrsk: Yzd-vo "SYB-PRYNT", 2012. – 217 s.
4. Karpynskiy B.A. Podatkova polityka derzhavy: ocinyuvannya stanu na osnovi fiskalnogo instrumentariyu / B.A. Karpynskiy // *Naukovyj visnyk NLTU Ukrayiny*. – Lviv:

RVV NLTU Ukrayiny. – 2012. – Vyp. 22.6. – S. 221-231.

5. Podatkovyj menedzhment. Pidruchnyk / Yu. B. Ivanov, A. I. Krysovatyj, A. Ya. Kizyma, V. V. Karpova. – K.: Znannya, 2008. – 525 s.

6. Zenchenko S. V. Byudzhetnyj potencial regionu ta metodychni pidxody do jogo ocinky. / S. V. Zenchenko // Regionalni problemy peretvorennya ekonomiky. 2008. - № 1. - S. 186-198.

7. Konyarova E. K. Upravlinnya vidtvorennyam finansovogo potencialu regionu. /E. K. Konyarova // Avtoref. Dysertaciya kandydata ekonomichnyx nauk. Izhevsk - 2005. - 20 s.

8. Kalinesku T. V. Strategichnyj potencial pidpryyemstva: formuvannya ta

rozvytok. Monografiya / T. V. Kalinesku, Yu. A. Romanovskij, O. D. Kyrylov. - Lugansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalya, 2007. - 256 s.

9. Polozenko D. V. Finansova systema Ukrayiny i byudzhetnyj proces: sutnist ta shlyaxyix udoskonalennya // Finansy Ukrayiny. – 2010. – № 11. – S. 18–25.

10. Romanovskaya Yu.A. Rol byudzhetnogo potenciyala regyona v formirovannyi fiskalnogo prostranstva gosudarstva / Yu.A. Romanovskaya //Materyal Mezhdunar. nauch.-prakt. konf., g. Volgograd, 23-27.05.2013 «byudzhetnaya polytyka sbalansirovannogo regyonal'nogo razvytyya». – Volgograd: Yzd-vo VolGU, 2013. – 272s. – S. 67-72.

Бондарева О. Г.

Бюджетный потенциал региона как основа формирования фискального пространства Украины

В работе исследовано теоретико-методические подходы к определению сущности бюджетного потенциала региона, что позволяет выделить его структурные составляющие. Показано влияние синергического эффекта на создание бюджетного потенциала региона, который способствует стабильному формированию фискального пространства всего государства. Доказано, что не существует в рамках одного региона единой фискальной политики, это обусловлено административно-территориальным и бюджетным устройством государства. Обосновывается, что использование всех видов потенциалов региона в качестве основополагающей базы для бюджетной сферы, позволяет не только формировать фискальное пространство государства, но и качественно влиять на его развитие в будущем.

Ключевые слова: бюджетный потенциал региона, фискальное пространство, государство, структура.

Bondareva O.

Fiscal capacity of the region as a basis for the formation of fiscal space Ukraine

In this work the theoretical-methodological approaches to determining the nature of the budget capacity region that can provide its structural components. The influence of synergy to create fiscal capacity in the region, contributing to the formation of a stable fiscal space the entire state. It is shown that there is in the same region of a single fiscal policy is due to administrative-territorial and state budget parade. Substantiated that use all potential of the region as framework for the public sector, can not only create fiscal space state but also qualitatively affect its future development

Keywords: low-potential region, fiscal space, the state structure.

Рецензент: Житний П. Є. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінансовий облік та банківська справа» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Zhitniy P. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of Financial Accounting & Banking Department Luhansk Taras Shevchenko National University, Luhansk, Ukraine.

e-mail: info@luguniv.edu.ua

*Стаття подана
30.10.2013 р.*

